străine orice tendinţe şi scopuri agresive. Linia generală a politicii externe a ţărilor socialiste o constituie principiul leninist al coexistenţei paşnice a statelor cu orînduiri sociale diferite. Printre trăsăturile de bază ale diplomaţiei socialiste, complet străine diplomaţiei burgheze, autorul evidenţiază în primul rînd faptul că ea este o diplomaţie deschisă, adînc populară, principială, flexibilă şi credincioasă cuvîntului dat. Bazîndu-se pe analiza ştiinţifică a legilor de dezvoltare ale societăţii omeneşti şi exprimînd în cel mai înalt grad imperativele progresului istoric, ea a repurtat în ultimii ani succese strălucite. Astăzi, cînd sistemul mondial al socialismului s-a transformat în factorul hotărîtor al dezvoltării istorice, rolul şi prestigiul diplomaţiei socialiste pe arena internaţională au crescut într-o măsură considerabilă.

Fără a avea pretenţia unei lucrări de strictă specialitate, cartea lui D. B. Levin reuşeşte să facă cunoscut maselor largi de cititori cîteva dintre principalele probleme de peremptorie actualitate politică şi însemnătate ştiinţifică ale diplomaţiei. Ea prezintă un mare interes pentru toţi cei pe care îi preocupă problemele de politică externă în perioada contemporană.

Gh. Buzatu

A GÖRÖG MÜVÉSZET VILÁGA. *A görög képzömüvészetek archaikus és klasszikus korának irott forrásaiból.* Összeállitotta, az elöszót és a jegyzeteket irta Szilágyi János György *(Lumea artei greceşti. Izvoare scrise cu privire la perioada arhaică şi clasică a artei greceşti.* Sub redacţia lui Szilágyi János György), vol. I—II, Budapest, 1962, 332+276 p. XXIV+XVI, pl. 21+1 ilustraţii.

O dată cu „descoperirea" ei în epoca Renaşterii arta vechii Elade a constituit nu numai modelul unor generaţii întregi de creatori, ci şi un obiect al cercetării ştiinţifice. Lucrările de specialitate s-au înmulţit mai ales în urma importantelor descoperiri arheologice din ultimii o sută de ani. În acest domeniu al istoriei artelor s-au obţinut rezultate remarcabile în special privind particularităţile stilistice, analiza estetică a operelor de artă, şi implicit a creatorilor acestora. În cercetarea artei greceşti se observă prin urmare punerea pe primul plan a materialului artistic, şi în strînsă legătură cu aceasta, folosirea într-o măsură mai mică a izvoarelor scrise. Arta Greciei antice, ca de altfel oricare perioadă a istoriei artelor, prezintă însă şi o serie de aspecte, a căror rezolvare este imposibilă bazîndu-se numai pe materialul artistic; iar nelămurirea lor va duce la o cunoaştere unilaterală a manifestărilor artistice, rupte de condiţiile istorice, în care au luat fiinţă. Probleme ca rolul artei, bazele ei teoretice într-o anumită etapă; organizarea şi finanţarea muncii artistice; condiţiile de viaţă, situaţia socială şi apartenenţa politică a artiştilor, sau concepţiile contemporanilor despre operele şi creatorii lor, precum şi altele asemănătoare se pot lămuri numai pe baza izvoarelor scrise.

Moştenirea literară greco-romană oferă un ajutor preţios, folosirea ei prezintă însă mari dificultăţi. Este adevărat că la mulţi dintre autorii antici găsim informaţii de interes artistic, ele sînt însă risipite în literatura a două milenii, începînd cu Homer şi pînă la cărturarii bizantini, adunarea lor prezentînd o muncă migăloasă.

De necesitatea unei asemenea lucrări de adunarea izvoarelor şi-au dat seama încă savanţii din secolul trecut. Aproape cu un veac în urmă a apărut cartea lui J. Overbeck despre izvoarele scrise ale artei greceşti [1], care pînă în ultimii ani a rămas singura de acest gen. Reeditarea ei recentă, stereotipă [2] îi subliniază

[1] J. Overbeck, *Die antiken Schriftquellen zur Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen,* Leipzig, 1868.

[2] Editura Olms, Hildesheim, 1959, XX+448 p. (vezi: *Archäologische Bibliographie 1959,* în «Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts», Beilage, vol. 75, 1960, [Berlin, 1961], nr. 1866).

nu numai importanța, ci și faptul, că cercetările din acest domeniu au progresat foarte puțin de la apariția primei ediții. Cu toată actualitatea ei, lucrarea lui Overbeck prezintă însă unle deficiențe. Mai întîi ea se limitează la reproducerea textelor referitoare la artiștii, al căror nume este menționat în izvoarele antice, omițînd acele informații, care se referă fie la unele opere anonime, fie la aprecierea fenomenului artistic în general. În felul acesta cartea lui Overbeck constituie mai mult un izvor pentru cunoașterea artiștilor greci, și nu pentru istoria artei grecești. Apoi lipsește din această culegere o categorie foarte importantă a izvoarelor: inscripțiile grecești, marile colecții epigrafice fiind publicate după apariția cărții lui Overbeck.

Este deci deosebit de binevenită publicarea unei culegeri, care cuprinde cele mai importante izvoare scrise ale artei grecești într-o nouă prelucrare, scop, pe care și-l propune cunoscutul clasicist maghiar, Sz. J. Gy. în lucrarea, care ne-a prilejuit rîndurile de față.

Însăși redactarea și aranjamentul materialului reflectă acele puncte de vedere noi, care au stat la baza elaborării acestei lucrări. Astfel, primul volum este consacrat monumentelor de artă, încercînd de a lămuri în special două probleme: 1. Cum ne imaginăm operele artei grecești în destinația, amplasamentul și înfățișarea lor originală; 2. Pentru cine, cu ce scop au fost elaborate ele, în ce măsură a determinat destinația lor originală și felul de realizare? Aceste principii au fost traduse în viață împărțind materialul documentar conform celor patru domenii mai importante ale aplicării artei grecești: templul, orașul, necropola și locuința.

Primul capitol (p. 17—128) cuprinde textele referitoare la arta templului. Începe cu relatările lui Vitruvius despre stilurile și genurile templului grecesc, iar imaginea unui sanctuar este redată prin pasajele lui Pausanias despre Olympia. Acest tablou este lărgit apoi prin descrierea mai scurtă a unor temple mai importante (Heraion din Samos și din Argos, templul lui Apollon din Delfi și Figalia, templul Athena Alea din Tegea etc.). Referitor la așezarea și păstrarea obiectelor votive în temple și sanctuare se publică în special texte epigrafice. Urmează cîteva inscripții privind practica ridicării templelor și a statuilor de cult, conținînd date interesante pentru procesul și organizarea muncii, plata lucrărilor, detaliile execuției arhitecturale și sculpturale etc. Capitolul se încheie cu textele privitoare la concepția despre statuile de cult în tradiția greacă. Fenomenul se prezintă în evoluția lui, începînd cu tradiția originii divine a acestor statui, și pînă la ateismul lui Diagoras.

Prima parte a capitolului II (*Arta urbană*, p. 129—170) este consacrată pasajelor referitoare la activitatea lui Hippodamos, precum și concepțiilor lui Aristotel despre orașul ideal. În partea a doua se reproduc izvoarele, care ne înfățișează evoluția urbanistică a Athenei, cea mai indicată de a demonstra rolul artelor plastice în împodobirea orașelor.

Poate cel mai interesant capitol al lucrării este dedicat acelor mecenați, care au finanțat construirea templelor, ridicarea statuilor și monumentelor, executarea picturilor și a altor opere, toate legate de arta templului și a împodobirii orașului. Din izvoarele citate aici, și în special din materialul epigrafic, se poate urmări în cursul secolelor raportul alternativ al celor două grupuri principale de „clienți": statul și particularii; schimbările intervenite în destinația artei, în sensul laicizării ei treptate, precum și alte fenomene ale creației artistice, legate în mod direct de schimbările social-politice survenite în viața polisului grec.

Capitolul IV (p. 256—289) îmbrățișează cele două categorii de izvoare scrise privind arta funerară: descrierile autorilor antici și epitafurile. După relatările lui Pausanias despre cimitirul din cartierul Kerameikos al Athenei urmează inscripțiile funerare (mijlocul sec. VI. î. e. n. — sfîrșitul sec. IV. î. e. n.), furnizînd date prețioase pentru situația socială a defuncților. Se mai include în această parte a lucrării descrierea cîtorva monumente funerare de la sfîrșitul perioadei clasice (Mausoleion, monumentul iubitei comandantului atenian Chares etc.), unele relatări privind inventarul mormintelor și, în sfîrșit, cele mai importante legi referitoare la monumentele funerare.

Ultimul capitol (p. 291—311), consacrat locuințelor, cuprinde în prima parte relatările autorilor antici despre locuința grecească, iar în partea a doua textele privind diferitele genuri ale artei împodobirii interiorului caselor (fresce, mozaicuri, țesături, covoare etc.). Este extrem de interesant de a urmări cum, începînd cu sfîrșitul sec. V. î. e. n. apar și la Athena casele luxoase, ca o urmare directă a stratificării tot mai accentuate a societății.

Volumul II în bună parte conține acele pasaje ale scriitorilor antici, care se referă la viața și opera celor mai de seamă artiști, deci în fond domeniul cuprins și în lucrarea lui Overbeck. Fiind însă substanțial lărgit cu documente privitoare la situația socială, condițiile materiale și aprecierea artiștilor; la raporturile multilaterale dintre arta și știința greacă, volumul de față are meritul de a înfățișa problema tratată în complexitatea ei.

Primul capitol (*Artistul grec in epoca arhaică și clasică*, p. 5—192) pornește cu tradiția greacă, păstrată la autorii antici, privind primii descoperitori ai genurilor de artă: zeii și figurile legendare. Urmează apoi textele referitoare la maeștrii arhaici autentici (Dipoinos, Skyllis, Kallon, Archermos, Foikos, Theodoros, Endoios și Antenor), completate cu 25 de inscripții, purtînd numele diferiților artiști. În fața subcapitolului dedicat marilor sculptori ai perioadei clasice stă succinta caracterizare a sculpturii grecești, dată de Quintilianus. În cele ce urmează se reproduc cele mai importante izvoare privind 29 de sculptori, începînd cu maeștrii primei jumătăți a sec. V. î. e. n. (Kritios, Nesiotes, Onatas, Kalamis etc.) și pînă la sculptorii perioadei clasice tîrzii (Silanion, Leochares, Lysip, Lysistratos etc.). Pentru a ne da seama de gama izvoarelor reproduse în această parte a lucrării, vom menționa cei mai însemnați autori, citați în legătură cu trei mari maeștri ai perioadei clasice: Myron, Fidias și Polyklet; anume: Cicero, Strabon, Quintilian, Plinius, Pausanias (pentru toți trei); Platon, Dionysios din Halikarnas, Plutarch, Fronto (pentru Fidias și Polyklet); diferite epigrame (pentru Myron); Aristofan, Arrian, Lucian, Tzetzes (pentru Fidias); Filon, Galenos și Ailianos (pentru Polyklet). În ceea ce privește pictura grecească se publică în întregime relatările lui Plinius (35, 15—151), înfățișînd evoluția artei penelului de la începuturile ei și pînă la sfîrșitul epocii helenistice. Acestea sînt completate la rîndul lor de alte pasaje, mai scurte, grupate în jurul anumitor picturi. Informațiile cuprinse în această parte a lucrării prezintă o deosebită importanță, izvoarele scrise fiind aproape singurele, care ne-au păstrat măcar palida imagine a unei arte strălucite: pictura monumentală grecească, dispărută în cursul veacurilor. Capitolul se încheie cu un șir de texte, organizate în jurul unor probleme, ca situația marilor creatori în diferite state-orașe, concepția filozofilor despre creația artistică, remunerarea artiștilor, prețul operelor de artă etc.

Ultimul capitol al lucrării (p. 193—251) este dedicat raporturilor multilaterale dintre arta și știința greacă. Sînt incluse aici acele izvoare, care relatează despre raporturile dintre arta și științele exacte (Aristotel, Eukleides, Geminos, Aetios, ș.a.), arta și filozofia (Xenofon, Platon, Aristotel), despre primele scrieri cu caracter de istoria artelor și critică de artă (Dionysios din Halikarnas, Plinius, Pausanias, Fronto, Ailianos, ș.a.), precum și despre unele concepții evoluționiste antice privind arta grecească (Cicero).

Lucrarea se încheie cu un indice (p. 261—274) cuprinzînd sursa ilustrațiilor, datele referitoare la autorii textelor, prescurtările, un tabel cronologic, precum și unitățile de măsură și sistemul monetar grecesc.

În ceea ce privește limitele cronologice ale lucrării, ea îmbrățișează secolele cuprinse între epoca homerică și cea helenistică, avînd în centrul atenției perioada arhaică și clasică a artei grecești. Gama izvoarelor firește este mult mai largă. Începînd cu Homer și pînă la unii savanți bizantini din sec. XII—XIII e. n. (Eustathios, Tzetzes, Niketas Akominatos) s-a apelat la aproape o sută de autori greci și romani, informațiile lor fiind completate cu izvoarele epigrafice.

În contrast cu lucrarea lui Overbeck, în care izvoarele au fost publicate în original, textele din volumele de față apar în limba maghiară, în tălmăcirea celor mai de seamă traducători, fiind astfel accesibile unui cerc mai mare de cititori.

Trebuie remarcată și îngrijirea științifică exemplară a lucrării. Ne gîndim aici în primul rînd la notele abundente, întocmite pentru fiecare capitol în parte, indicînd

bibliografia cea mai recentă. Printre altele ele conţin date preţioase referitoare şi la descoperirea, starea actuală a operelor descrise de autorii antici, informîndu-ne, în ce măsură corespund aceste relatări înfăţişării reale a monumentelor păstrate pînă azi. Sînt foarte binevenite şi trimiterile de la subsol. În mod firesc, cîte-un pasaj reprodus, conţinînd date importante din mai multe puncte de vedere, ar avea loc şi într-un alt capitol, subcapitol, sau paragraf al lucrării. Trimiterile din subsol înlătură această greutate, căci cu ajutorul lor este posibilă adunarea tuturor informaţiilor, referitoare la un artist sau monument de artă, aflate în diferite părţi ale lucrării. Menţionăm în sfîrşit şi acele introduceri concise, dar foarte aprofundate, care preced fiecare capitol şi chiar subcapitol, punînd în lumină conţinutul acestora.

Obiecţiile noastre sînt neînsemnate. Am putea aminti doar unele mici inconsecvenţe privind organizarea materialului. Astfel în subcapitolul *Arta şi filozofia* un întreg paragraf este consacrat concepţiilor lui Sokrate, fiind reproduse discuţiile marelui filozof, păstrate în opera lui Xenofon. Curios, alte dialoguri ale aceluiaşi gînditor, notate de data aceasta de Platon, nu mai apar în partea dedicată lui Sokrate, ci în subcapitolul purtînd numele celui mai de seamă discipol al său. O ultimă observaţie: mînuirea valoroasei culegeri de izvoare ar fi fost mult uşurată prin anexarea unui indice de nume, opere, expresii tehnice etc.

A. László